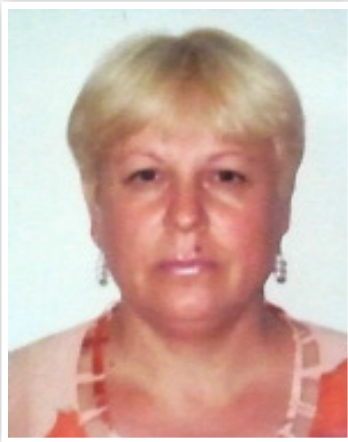

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ

Алла Адамівна Марушкевич,
доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри педагогіки
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

УДК 37.013.74

ДОСВІД ПІДТРИМКИ ТА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ КРАЇН ЄВРОПИ В АНАЛІТИЦІ СУЧАСНИХ УЧЕНИХ

В статті розкриваються окремі позиції сучасних українських учених щодо досвіду підтримки та розвитку обдарованої молоді країн Європи, зокрема Великобританії, Німеччини, Угорщини, Португалії, Італії та вказуються найбільш суттєві напрями її реалізації в Україні.

Ключевые слова: обдарована молодь, досвід, підтримка, розвиток.

In this article some positions of modern Ukrainian scientists concerning experience of support and development of gifted youth in European countries, namely Great Britain, Germany, Hungary, Portugal, Spain, Italy have been described and the most significant directions of its realization in Ukraine have been showed.

Key words: gifted youth, experience, support, development.

Нині молодь є рушієм розвитку держави, запорукою її майбутнього. Від її активності залежить стан науки, освіти, культури, виробництва, тому інвестування у неї є однією з найсуттєвіших умов життєдіяльності суспільства. Як бачимо, суспільні зміни супроводжуються змінами норм поведінки, ціннісних орієнтацій молодих людей, від яких залежить доля країни. Молодь впливає на стан вирішення питань політичного, економічного, історичного характеру в державі та здійснення важливих перетворень. Тому виникають переконання у необхідності першочергового задоволення її потреб в освіті, підприємницькій діяльності, науковій організації праці тощо.

Упродовж останніх десятиліть збільшився інтерес суспільства до проблем обдарованої молоді, реалізації її здібностей та виявлення потреб. Важливе значення для таких особистостей має проектування їхнього розвитку від наймолодшого віку. Воно пов'язане зі специфічними особливостями обдарованих, які постійно вдосконалюються. Л. В. Буркова зазначає, що практично кожен науковець, який вивчає механізми формування життєвих стратегій, не залишає поза увагою цінності особистості чи цінності її орієнтації, оскільки вони відтворюють потреби людини, значущі для неї життєві пріоритети, визначаючи норми життєдіяльності [1, 19]. У підтримці сучасної обдарованої молоді, яка суттєво відрізняється від попередніх поколінь життєвими позиціями, має значення врахування специфіки системи сучасних цінностей, які пов'язані з уже існуючими, породженими минулими періодами

розвитку українського суспільства, але значно відмінними через впливи процесів глобалізації, інформатизації тощо. Цінності молоді залежать від розвитку суспільних відносин в державі, можливості забезпечувати у ній свої потреби.

У наш час необхідно враховувати позиції обдарованих особистостей щодо розвитку інноваційних процесів у державі. Це вимагає застосування їхніх знань як фахівців, котрі здатні швидко реагувати на зміни в будь-якій системі, розробляти та втілювати новітні технології, ставати лідерами, долати перешкоди на шляху до забезпечення державних інтересів на будь-яких рівнях. Високої кваліфікації вимагає забезпечення соціально-економічного розвитку країни на основі найсучасніших досягнень науки, запровадження інноваційної моделі в економіці, переорієнтації виробництва на виготовлення високотехнологічної продукції тощо. Інтелектуальний потенціал обдарованої молоді має впливати на зміни в мисленні та діяльності інших поколінь людей.

Важливе значення щодо підтримки та розвитку обдарованих особистостей у нашій державі відіграє досвід інших країн, на який все частіше звертають увагу вчені та шляхом публікування відповідної інформації прагнуть донести його до українських громадян.

Метою нашої публікації є висвітлення окремих позицій українських учених щодо досвіду підтримки та розвитку обдарованої молоді країн Європи та виокремлення найбільш суттєвих напрямів його поширення в Україні.

Останнім часом в Україні відбувається виконання «спрямованих на роботу з обдарованою молоддю» [5] державних програм; удосконалюється система її прийому у ВНЗ на основі зовнішнього оцінювання із забезпеченням відкритості, прозорості, оперативності щодо здійснюваної процедури; Верховною Радою України виділяються стипендії для підтримки найталановитіших учених, яким не виповнилось 35 років; здійснюється «розвиток і підтримка системи роботи з обдарованою і талановитою молоддю» [5] в позашкільній освіті. Педагоги зосереджують значну увагу на підтримці інтересів, запитів і потреб обдарованих молодих людей, а також «розробленні індивідуальних методик організації їх навчання та соціалізації, проектуванні особистісно-розвивального середовища ...» [5]. На переконання В. Г. Кременя «... історія природи нашої планети і соціокультурної еволюції постає не лінійною, впорядкованою, а чередою криз, катастроф, соціальних зворушень, що змінюються періодами стабільного поступу. Кожна людина безпосередньо відчуває нестабільність економічного та соціального життя, породженого динамікою глобального світу» [3, 9]. Це й породжує потребу у особливому плеканні обдарованої молоді, спрямуванні її навчання відповідно до вимог існуючого ринку праці.

Варто зазначити, що в Україні відбувається зростання показників рівня охоплення освітою молодих людей. Окрім цього, приділяється особлива увага модернізації вищої освіти, забезпеченню її конкурентоспроможності. Здійснюючи реалізацію положень «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» і виконання висунутих у ній завдань, фахівці вдаються до «розроблення цілісної системи виявлення та психолого-педагогічного супроводження обдарованої молоді, забезпечення створення умов для її розвитку, соціалізації та дальшого професійного зростання» [5]. Обдарованим особистостям необхідно вчасно здійснювати самооцінку індивідуальних можливостей, розвиток ділових якостей, творчу самореалізацію.

Вагомим внеском у вивчення проблеми обдарованості особистості є праці вчених Інституту обдарованої дитини НАПН України, які вдалися до аналізу досвіду підтримки та розвитку обдарованих дітей і молоді різних країн світу та цим сприяють поліпшенню роботи з даною категорією людей у своїй державі. Увага до обдарованої молоді в Україні викликана її внеском у «ті досягнення, відкриття, винаходи та інновації, які змінили хід історії та долю усього людства» [4, 6]. Підтвердити цю тезу можуть численні докази окремих представників українського народу, які здійснили відкриття, збагатили певні галузі наукового знання особистими досягненнями.

Учені звертають увагу на невідповідність перевищеної норми рівня інтелектуального розвитку дітей в окремих регіонах країни та розвитку їхніх емоцій відповідно до віку. Таким дітям важко знайти однодумців, пояснити оточуючим нестандартність своїх учинків. Обдаровані особистості в усьому дотримуються порядку, системи, що складає враження

про них як владолюбних, зверхніх, негнучких, тих, які діють «цілеспрямовано, наполегливо, часто нехтують своїми обов'язками, порушують графіки роботи інших людей» [7, 14]. Вони розраховують лише на свої можливості, в усьому надають перевагу самостійності, «ім притаманне сильне відчуття гумору, що вони використовують для привернення уваги оточуючих» [7, 14]. Для забезпечення їхнього інтелектуального розвитку розробляються спеціальні освітні програми, моделі допомоги в навчанні, «... які в останній час змінюються залежно від наявних ресурсів і освітніх пріоритетів» [6, 26].

Для кращого усвідомлення стану дослідженості зазначеної проблеми проаналізуємо інформацію праць учених про підтримку та розвиток обдарованої особистості у різних країнах, зокрема Великій Британії, Німеччині, Угорщині, Португалії, Іспанії, Італії.

У Великій Британії існують організації, які забезпечують такі напрями підтримки обдарованих молодих людей: впровадження освітніх проектів, проведення конференцій, семінарів (Національна освітня асоціація для обдарованих дітей); контроль і регуляція освітніх послуг, обслуговування різних інспекцій освіти, забезпечення розвитку компетенції для дітей різного віку (Управління стандартами в галузі освіти); розвиток обдарованості у віці 4–19 років (Спільнота «Excellent East») і т. ін. [9]. У цій країні існує низка видань, у яких на науковому рівні розглядаються форми та методи роботи з обдарованими дітьми та молоддю, наприклад, «Обдарована дитина сьогодні», «Освіта для обдарованих», «Середня освіта для обдарованих», Журнал провідних учених, у якому приділяється увага стратегіям підвищення рівня успішності, програмам, за якими готують студентів до наукової діяльності, диференціації навчання тощо. Освітні, наукові, соціальні проблеми обдарованої молоді у Великій Британії вирішують педагоги, видавці, учені, які зацікавлені у її підтримці та використанні ідей у різних сферах життя країни.

- У Німеччині набули актуальності:
- заходи з підвищення зацікавленості обдарованої молоді до навчання (Студентське коло, м. Кассель);
- молодіжне містечко, створене для обдарованих дітей, у якому є початкова школа, гімназія, інтернат, психологічний консультативний центр, міжнародна школа, музична академія (СJD Молодіжне містечко у м. Брауншвайг);
- інститути, центри, спілки, курси, які проводять майстер-класи для педагогів, наукові консультації (Інститут «Phoenix» з проблем підтримки обдарованості);
- наукові дослідження феномену обдарованості та курси підвищення кваліфікації педагогів і психологів (Міжнародний центр дослідження обдарованості);
- співпраця з школами, університетами, місцевою владою, створення концепцій та програм з підтримки обдарованості, організація семінарів (Спілка «Більше шансів обдарованим дітям та молоді»);
- організація занять з тренування пам'яті, курсів для високообдарованих за результатами діагностики дітей (Курси «Педагогіка обдарованості» пані Діани Хезе) [9].

За допомогою програм підтримки Федерації відбувається професійне навчання та здобуття вищої освіти обдарованих. З цією метою засновано 11 фондів, серед яких «Фонд Фрідріха Еберта» та «Навчальний фонд німецького народу», які створені ще в 20-х роках ХХ століття. «Засновниками фондів, – як зазначено в праці В. В. Волик, – виступає держава, і переважна частина коштів на підтримку обдарованих студентів та докторантів надходить з бюджету Міністерства освіти і науки ФРН» [2, 14]. Названі факти переконують, що у Німеччині до проблем обдарованої молоді ставляться з особливою відповідальністю: знаходять шляхи підвищення її зацікавлення до навчання, розробляють концепції, створюють для цього програми, проводять семінари, організують спеціальні заняття для педагогів, які працюють з цією категорією юнаків і дівчат, здійснюють наукові дослідження феномену обдарованості, турбуються про професійне навчання, на державному рівні через численні фонди фінансують їхню освіту та наукову роботу тощо.

В Угорщині також поширеною є активність влади, науковців, підприємців, освітян у напрямі підтримки обдарованої молоді. У цій країні у 1990 р. засновано Угорську асоціацію для обдарованих (Hungarian Association for Gifted), яка організувала конференції, семінари з питань високих здібностей. У Дебреценському університеті починаючи з 1997 р. аспіранти та магістри після дворічного курсу навчання мають можливість отримувати дипломи спеціалістів з питань освіти обдарованих, які видає Європейська рада з питань високих здібностей (European Council for High Ability). З метою залучення учнів загальноосвітніх середніх шкіл до університетських досліджень у країні створено Менторські програми («Mentor» program); здійснюється підтримка обдарованих дітей та молоді з малозабезпечених верств населення здебільшого із сільської місцевості згідно Національної програми підтримки талантів імені Яноша Араня [10]. Підтримка обдарованої молоді в Угорщині є помітною та послідовною упродовж останніх десятиліть, оскільки в цій країні її поширеними формами стали конференції, семінари, університетські дослідження, а найсуттєвіше з усього зазначеного – це впроваджені на рівні документів про освіту дипломи спеціалістів з питань освіти обдарованих. Особливо значущою є допомога в становленні обдарованих дітей та молоді з малозабезпечених сімей з сільської місцевості, що вказує на турботу держави про молодь у цілому, незалежно від регіону та місця її проживання.

У Португалії офіційного визначення обдарованості немає, проте «... обдарованими вважають тих, хто ефективно проявляє свій специфічний талант у певній сфері чи має успіхи у художній творчості (музика, живопис тощо) або ж особливі академічні успіхи» [8, 8], хто швидко та цілеспрямовано вирішує конкретні завдання, має виключні здібності до навчання тощо. У цій країні існує заснована в Лісабоні Академія обдарованих дітей, до сфери діяльності якої належить початкова підготовка спеціалістів, яких залучають до

участі в проєктах з виявлення обдарованості. З грудня 1998 р. функціонує некомерційна Португальська національна асоціація, спрямована на діяльність у сфері обдарованості. Вона сприяє організації консультування сімей, виявленню особистостей з особливими освітніми потребами, інформуванню загалом про проблеми обдарованості тощо [8, 19]. Особливості обдарованих дітей та молоді в Португалії розглядалися окремо, а тести на коефіцієнт інтелекту вважались ефективним індикатором наявності у людини обдарованості. Проте науковими дослідженнями було підтверджено, що ці тести «мають значні недоліки, особливо в тому аспекті, що вони не можуть виявити такі характерні риси обдарованості, як творчий підхід, наполегливість, зосередженість на завданнях», – констатує А. Б. Салагакова [8, 9]. На основі наявної інформації можемо акцентувати увагу на особливому ставленні португальців до успіхів молодих людей, бажанні підтримувати обдарованих через консультування сімей, ознайомлення населення з проблемами талановитої молоді, підготовку спеціалістів до участі в проєктах з їх виявлення.

В Іспанії усвідомлення рівня обдарованості особистості залежить від визначеного коефіцієнта її інтелекту. В країні у якості напрямів розглядається лінгвістична, музична, логіко-математична, візуально-просторова, кінестетична, внутрішньоособистісна, міжособистісна обдарованість [6, 15]. Відбувається узагальнення освітнього досвіду роботи з обдарованими дітьми. У 1992 р. ініціативу пілотного проєкту під назвою «Позашкільні програми по насиченню освіти» розпочала Мадридська Спільнота, яку підтримують Міністерство освіти Автономного університету і Фонд Близького сходу. В його межах учні отримують формальну освіту поза шкільними заняттями: один раз на два тижні 200 обдарованих особистостей віком від 6 до 16 років у інституті Сан Ісідоро де Мадрид відвідують заняття за спеціальною програмою [6, 29]. Значущою є розроблена навчальним закладом Святого Станіслава програма (1990 р.) із залучення фахівців, які допомагають молодим талантам у самовдосконаленні й особистому розвитку. Важливу роль у задоволенні освітніх і психологічних потреб обдарованих учнів, членів їхніх родин відіграє центр «Уртадель-рей», який був створений у 1989 році [6, 29]. Окрім цього центру існує низка інших центрів, інститутів, асоціацій, фондів з допомоги обдарованим особистостям. До таких належать: Центр Джона Хопкінса, Інститут Девідсона, Асоціація підтримки обдарованих і талановитих, Асоціація обдарованих і висококваліфікованих, Фонд допомоги обдарованим дітям. Особливе значення у підтримці обдарованих особистостей має Королівський указ № 696/1995 від 28 квітня «Управління освітою учнів з особливими освітніми потребами», який стосується навчання обдарованих студентів і проведення необхідних заходів для забезпечення їхньої якісної освіти [6, 37]. Загалом в Іспанії важливе значення має узагальнення досвіду роботи з обдарованими дітьми, організація з ними

позашкільних занять за спеціальною програмою, виконання програм щодо допомоги молодим талантам у самовдосконаленні та розвитку, функціонування інститутів, асоціацій, фондів, які підтримують обдарованих особистостей у їхній життєдіяльності.

В Італії обдарованою прийнято вважати «інтелектуально розвинену дитину з високими пізнавальними здібностями, рівень яких вищий ніж у основної маси дітей» [7, 11]. Деякі італійські вчені впевнені, що секрет обдарованості потрібно шукати в ДНК. Для підтвердження цього факту було досліджено групу дітей з високими показниками інтелекту, 90 % яких мали в своєму ДНК специфічну азотисту основу, що впливає на загальний рівень розвитку, а інші 10 % мали набуту обдарованість [7, 12]. Італійські спеціалісти переконані, що обдарованість можна розпізнати у віці 2,5 років, а пізніше – визначити її спрямованість і окреслити шляхи розвитку [7, 12]. У цій країні існує низка організацій, що підтримують обдарованих особистостей, серед них:

- асоціація *Eurotalent*, очолювана Федеріком Мормандо, яка займається консультуванням батьків, шкільних і медичних працівників, працівників сфери послуг;
- асоціація *AISTAP* з розвитку таланту й обдарованості (підтримує освітню та соціальну інтеграцію обдарованих дітей), президентом якої є італійський кореспондент Європейського союзу з видатних здібностей Анна-Марія Ронкорні;
- міжнародна організація *Mensa*, що об'єднує обдарованих у світі. Італійці належно ставляться до обдарованих особистостей, забезпечуючи консультування їхніх батьків і фахівців, які працюють з цією категорією молоді, підтримуючи її освітню та соціальну інтеграцію, намагаючись впливати на їх об'єднання тощо.

Розкриваючи погляди окремих учених на досвід підтримки та розвитку обдарованої молоді в країнах Європи, ми звернули увагу на актуальні для України напрями роботи в цьому руслі. «Україна в даному випадку могла б перейняти такі заходи, як виділення ефірного часу на телебаченні та популяризація даної теми в друкованих виданнях, виділення коштів на переобладнання шкіл для такої роботи, створення консультаційних та координаційних центрів спочатку на рівні області та району, а пізніше – і в кожній великій школі», – справедливо вказано в одній з аналізованих нами праць [2, 32]. Вагоме значення у цій справі мають інформаційні технології, що сприяють швидкому здобуттю інформації, об'єктивному оцінюванню знань у навчальних закладах, організації самостійного навчання, самоконтролю тощо.

Помітним є те, що за кордоном, в державах сучасної Європи, освіта орієнтована на творчих, талановитих і обдарованих особистостей та підтримана на законодавчому рівні.

Найбільш цікавими та цінними в якості досвіду підтримки та розвитку обдарованої молоді в Україні напрями є: здійснення наукових досліджень феномену обдарованості; турбота про професійне навчання, фінансування його та наукової роботи на державному рівні через окремі фонди; підготовка спеціалістів для

участі в проектах з виявлення обдарованих особистостей; допомога в становленні обдарованих дітей та молоді з малозабезпечених сімей з сільської місцевості; консультації для батьків та педагогів з питань роботи з обдарованими; створення об'єднань, організація інститутів, асоціацій, фондів; допомога педагогів, видавців, учених, які зацікавлені у підтримці обдарованої молоді та використанні її ідей у різних сферах життя країни.

Справедливо вказано: «Україні є куди рухатись стосовно розвитку сфери підтримки обдарованих, поєднуючи досвід, що вона вже має у цій галузі із напрацюваннями інших країн...» [10, 29]. Обдаровані особистості мають користуватися підтримкою держави та відчувати себе бажаними і потрібним у всіх сферах їхньої життєдіяльності.

Використані літературні джерела

1. Буркова Л. Диагностика жизненных ценностей личности как управляющего параметра в прогнозировании и построении жизненных стратегий / Л. Буркова; І. С. Волощук (головний редактор) та інші // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: Збірник наукових праць. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – Вип. 10. – С. 19.
2. Волик В. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей у Федеративній Республіці Німеччина / В. Волик. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2011. – 72 с. – (Серія: «ПРОСвіт»).
3. Кремень В. Людина в суперечностях «відкритого» світу / В. Кремень; І. С. Волощук (головний редактор) та інші // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: Збірник наукових праць. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – Вип. 10.
4. Міленіна М. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей у Великій Британії / М. Міленіна. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2012. – 36 с. – (Серія: «ПРОСвіт»).
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Схвалено Указом Президента України № 344/2013, 25.06.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.4.rada.gov.ua / laws / show /344 /2013/
6. Сагалакова А. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей в Іспанії / А. Сагалакова. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2012. – 52 с. – (Серія: «ПРОСвіт»).
7. Сагалакова А. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей в Італії / А. Сагалакова. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – 36 с. – (Серія: «ПРОСвіт»).
8. Сагалакова А. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей у Португалії / А. Сагалакова. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – 28 с. – (Серія: «ПРОСвіт»).
9. Світові мережеві ресурси підтримки розвитку обдарованості. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2012. – 52 с. – (Серія: «ПРОСвіт»).
10. Шунько О. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей в Угорщині / О. Шунько. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2012. – 36 с. – (Серія: «ПРОСвіт»).